

Katarzyna Sobieraj (Wrocław) / Willem Joris (Leuven) /
Liina Puustinen (Helsinki) / Leen d’Haenens (Leuven)

Walka o euro: metafory i ramy metaforyczne w informacjach prasowych na temat kryzysu w strefie euro

Metafory odgrywają kluczową rolę w rozwoju myślenia. W określony sposób porządkują i strukturyzują nasze postrzeganie rzeczywistości. W zależności od zastosowanej ramy metaforycznej, w umyśle czytelnika aktywują się określone zestawy wartości kulturowych, a także oczekiwania i interpretacji. W niniejszym artykule ukazane zostaną ramy metaforyczne dominujące w prasie europejskiej w informacjach dotyczących kryzysu w strefie euro. W oparciu o kryterium kolejności występowania, z każdego badanego tekstu wybrano dwie pierwsze metafory, a następnie na ich podstawie ustalonych zostało pięć głównych typów ram metaforycznych: rama wojny, choroby, klęski żywiołowej, konstrukcji i gry. W kolejnym kroku porównano, jak często ramy te występują w różnych rodzajach prasy codziennej w dziesięciu wybranych krajach UE i na tej podstawie sformułowano wnioski na temat wpływu metaforyki kryzysu euro na jego odbiór przez czytelnika.

Słowa kluczowe: metafory, rama metaforyczna, kryzys euro, wiadomości

The Battle for the Euro: Metaphors and Frames in the Euro Crisis News

Metaphors are central to the development of thoughts. They structure and determine our perceptions of reality. Depending on the frame applied, a set of cultural values, interpretations, and expectations can be triggered in the reader’s mind. Built upon the identification of metaphors, this article presents the dominant news frames in the context of the euro crisis as portrayed in the European press. In each news story under scrutiny, the first two metaphors are identified and clustered, resulting in five dominant frame packages: war, disease, natural disaster, construction, and game. The relative occurrence of these frames is compared across ten countries and different types of newspapers. That allows to draw conclusions on the influence of the metaphorical frames in the portrayal of the euro crisis on the public perception of the crisis.

Keywords: metaphors, euro crisis, framing, news

Der Kampf um den Euro. Metaphern und Frames im Pressediskurs über die Euro-Krise

Metaphern spielen eine entscheidende Rolle bei der Denkentwicklung. Sie strukturieren und bedingen unsere Wirklichkeitswahrnehmung. Jeder Frame aktiviert jeweils unterschiedliche Werte

und somit auch unterschiedliche Erwartungen und Deutungen. Im vorliegenden Beitrag werden Frames gezeigt, die im europäischen Pressediskurs über die Euro-Krise besonders präsent waren. Je nachdem, welche zwei erste Frames jeweils im analysierten Text vorkamen, wurden so fünf dominante Metaphern identifiziert. Es handelt sich um die Metapher des Krieges, der Krankheit, der Naturkatastrophe, der Konstruktion und des Spiels. Im zweiten Schritt wurde verglichen, wie oft diese Frames in unterschiedlichen Tageszeitungen in zehn ausgewählten EU-Ländern aktiviert wurden, um aus dieser Analyse Rückschlüsse über den Einfluss der diskurspezifischen Metaphorik auf die kollektive Wahrnehmung der Krise zu ziehen.

Schlüsselwörter: Metaphern, Euro-Krise, Frames, Nachrichten

1. Wprowadzenie

Metafory i figury retoryczne tworzą w umysłach ludzi obrazy i ułatwiają zrozumienie nieznanych lub złożonych zjawisk. Zawierają one również głębokie konotacje, które poprzez uwydatnienie jednych, a pominięcie innych aspektów sprawiają, że postrzegamy wydarzenia w pewien- określony sposób. Działają jak klocki budujące naszą wspólną metaforykę i w konsekwencji mogą wywierać wpływ na podejmowane działania. Metafory mają ogromną siłę retoryczną, gdyż poprzez proces internalizacji konotacje stają się bardziej naturalne i wydają się bardziej logiczne, niż są w rzeczywistości. Z tego powodu analiza metafor umożliwia ujawnienie potencjalnych implikacji politycznych, kryjących się w sposobie użycia języka.

Metafory są wykorzystywane do konstruowania ram w dziennikarstwie (ang. metaphorical frames) (zob. także Millar/Beck, 2004) i często mają na celu objaśnienie zjawisk abstrakcyjnych i złożonych, takich jak zmiany klimatyczne, ochrona zdrowia (np. Schön 1993) czy gospodarka (np. Williams 2013). Niniejszy rozdział przedstawia dominujące ramy powstałe wokół metafor kryzysu gospodarczego w Europie, które pojawiły się w prasie codziennej w dziesięciu krajach europejskich.

Zmienna częstotliwość stosowania języka metafor w prasie jest silnie powiązana z ewolucją kryzysu. W sytuacjach kryzysowych zwiększa się zarówno ilość, jak i intensywność używanych metafor, natomiast w okresach spokoju ulegają one osłabieniu (por. de Landtsheer 2009). Im częściej powtarzane są te same metafory, tym słabsza jest ich funkcjonalność, ponieważ zanika ich oryginalne znaczenie. W efekcie mocno skonwencjonalizowane metafory mogą tracić swoją wartość heurystyczną, zachowując jednocześnie siłę politycznego oddziaływania. Są odbierane jako naturalne do tego stopnia, że trudno sobie wyobrazić, że ta sama treść mogłaby być wyrażona w odmienny sposób (por. Hellsten 2003).

Metafory, pojmowane jako specyficzne struktury językowe, mogą mieć również charakter wizualny, związany z doświadczaniem ciała i przestrzeni (por.

Lakoff/Johnson 1980). Ten artykuł koncentruje się na metaforach językowych występujących w informacjach prasowych oraz na wybranych ramach metaforycznych. Ramy to wyraźnie dostrzegalne elementy przekazu, takie jak metafory, wybory leksykalne, slogany lub przykłady z historii, z których można wyciągnąć wnioski (por. Gamson/Modigliani 1989). Poza ramami analizujemy także mechanizmy rozumowania. Są to ukryte w tekście elementy, które można odkryć podczas uważnego czytania: definicja problemu, interpretacja przyczynowa, ocena moralna i zalecenia dotyczące postępowania (np. Entman 1993). Ramy oraz logiczna sekwencja mechanizmów rozumowania tworzą razem zintegrowaną strukturę nazywaną pakietem ramowym (ang. frame package) (por. Reese 2010, Van Gorp 2007, 2010).

2. Badania nad metaforami, gospodarką i kryzysem

Prowadzone dotychczas badania wykazały, że metafory konceptualne łatwo się rozprzestrzeniają, bardzo silnie oddziałują na sposób, w jaki ludzie gromadzą informacje oraz organizują nasz sposób mówienia i myślenia o pewnych kwestiach por. (Lakoff 2008): „Metafory są często skutecznymi figurami argumentacyjnymi, a nie ornamentami” (McCloskey 1995: 215). Wybór metafory jest kluczowy dla kształtowania myślenia o jakimś zjawisku, ponieważ nadaje strukturę naszemu postrzeganiu rzeczywistości i naszym codziennym działaniom (por. Lakoff/Johnson 1980; Lakoff/Turner 1989). Ponadto metafora jako „strukturalne odwzorowanie jednej domeny konceptualnej na drugą domenę” (Lakoff 1993: 418) pomaga dogłębnie zrozumieć nowe i nieznane sytuacje poprzez odniesienie do innych wydarzeń lub zjawisk. Dlatego metafory są skutecznymi narzędziami komunikacji – przenoszą pewne konotacje z jednego kontekstu w inny (por. Hellsten 2003; Hellsten/Nerlich 2010). Siła retoryczna metafor może także wpływać zarówno na zachowanie ludzi, jak i decyzje w zakresie gospodarki podejmowane przez jednostki bądź instytucje (np. Williams 2013, Williams/Davidson/Yochim 2011).

Metafory publiczne często pojawiają się w wypowiedziach polityków, a następnie są powtarzane i wzmacniane przez media, które czasem również konstruują nowe metafory. Dlatego też ludzie będący u władzy, np. liderzy polityczni, wpływowi przedsiębiorcy i dziennikarze, mogą w określonych sytuacjach narzucać metafory, które potem stają się dominującymi opiniami w prasie informacyjnej (por. Lakoff/Johnson 1980: 157–160), stanowiącej istotną część naszego imaginarium społecznego (por. Taylor 2003).

Liczne badania wykazały, że język ekonomii jest bardzo zmetaforyzowany (np. McCloskey 1983, 1988; Charteris-Black, Ennis, 2001; Richardt, 2005; Skorczynska/Deignan 2006; Wangi in. 2013). W języku ekonomicznym częste są

metafory pojęciowe, w których gospodarka konceptualizowana jest jako maszyna, konstrukcja lub pacjent. Gospodarka narodowa i pieniądze są przedstawiane jako płyn (pływanie w pieniądzech, potrzeba płynności), jako orientacja w przestrzeni, która może wyrażać kierunek w górę (więcej, pozytywny) lub w dół (mniej, negatywny), a także jako działalność – gospodarka krajowa może być ujmowana jako podróż, sport lub wojna (por. Richardt 2005).

Metafory medyczne w języku ekonomii mają długą historię i były wykorzystywane już w XVII wieku, kiedy jednocześnie rozwijał się nurt klasycznej teorii ekonomii oraz medycyna współczesna (por. Miettinen 2010, 2011). W języku prasy gospodarka jest często przedstawiana jako żyjący organizm lub człowiek cierpiący na liczne schorzenia. Analogicznie kryzys ekonomiczny jest definiowany jako choroba lub dolegliwość organizmu (por. Charteris-Black Ennis 2001; Horner 2011; Wangi in. 2013), a nawet zaraźliwy wirus czy globalna zaraza (por. Peckham 2013). Ponieważ informacje gospodarcze są często zdominowane przez metafory medyczne, możemy w tym kontekście mówić o medykalizacji ekonomii (por. Miettinen 2010: 211–212). Popularnymi metaforami wykorzystywanymi w opisach kryzysu ekonomicznego są także wojna i zjawiska naturalne, takie jak zmiany pogodowe czy klęski żywiołowe (por. Charteris-Black/Ennis 2001).

Wyniki badań na temat pojawiających się w mediach metafor dotyczących obecnego kryzysu ekonomicznego są dość zbliżone. Bounegru i Forceville (2011) poddali analizie wizualne metafory kryzysu w strefie euro obecne w rysunkach prasowych: najczęściej pojawiające się metafory to katastrofa/klęska żywiołowa, choroba/śmierć i żebranie. Horner (2011) badała metafory obecne w dyskursie publicznym na temat kryzysu bankowości w USA w 2008 roku i jako dominujące wyróżniła metafory choroby, klęski żywiołowej oraz mechanicznej awarii. Autorka zwraca uwagę na fakt, że metafory te eliminują czynnik ludzki i przedstawiają odpowiedź na kryzys jako środek awaryjny. Z kolei Esager (2011) porównała metafory dotyczące kryzysu kredytowego w 2008 roku pojawiające się w angielskiej i duńskiej prasie ekonomicznej. W swoich badaniach zidentyfikowała następujące metafory: ruch, płyn (np. w pojemniku), żywa istota, leczenie medyczne, wojna lub sport, maszyna, budynek, podróż, przedmiot i zjawisko naturalne.

3. Ramy metaforyczne w prasie

W przeprowadzonym niedawno badaniu Joris, d'Haenens, Van Gorpi Ver-cruyse (2013) w oparciu o identyfikację pakietów ram metaforycznych dokonali analizy ukazujących się w prasie flamandzkiej informacji na temat kryzysu w strefie euro (por. Reese 2010, Van Gorp 2007, 2010). Wyróżnili oni trzy

dominujące ramy: walka, choroba i klęska żywiolowa. Rama walki odnosiła się do potyczek, sporów i konfliktów między europejskimi liderami, rynkami finansowymi i/lub obywatelami. Rama choroby została zbudowana wokół idei wyrażającej przekonanie, że kryzys w strefie euro został spowodowany jakimś zaburzeniem, chorobą kraju lub instytucji finansowej. Rama klęski żywiolowej pojawiała się w artykułach informacyjnych, w których kraje europejskie i europejskie instytucje nawiedza klęska żywiolowa lub zjawisko naturalne. Rama walki pojawiała się najczęściej (84,3%), natomiast nieco rzadziej występowały rama choroby (40,4%) i rama klęski żywiolowej (19,2%).

W tym miejscu zadaliśmy pytanie, czy trzy zidentyfikowane powyżej ramy są zależne od języka lub kontekstu, czy też raczej stanowią uniwersalny sposób relacjonowania w mediach kryzysu w strefie euro. W związku z tym, obszar badawczy poszerzono o analizę ram metaforycznych występujących w większej liczbie krajów europejskich.

Wyselekcjonowane artykuły prasowe na temat kryzysu w strefie euro poddane zostały dogłębnej analizie pod względem ich zawartości. Po pierwsze, przeprowadzono analizę jakościową metodą indukcyjną w celu zidentyfikowania dominujących metafor i ram metaforycznych. Po drugie, przeprowadzono analizę ilościową metodą dedukcyjną, która miała na celu pomiar częstotliwości występowania tych ram.

Analiza indukcyjna została przeprowadzona przy użyciu procedury kodowania otwartego. W każdym komunikacie prasowym zidentyfikowano dwie pierwsze metafory pojawiające się w jego treści. Metafory te znajdowały się najczęściej w tytule, nagłówku lub pierwszym akapicie, który zwykle podsumowuje treść całego artykułu. Wyselekcjonowane metafory zostały następnie pogrupowane zgodnie z zasadą kodowania osiowego. W celu utworzenia dominujących pakietów ram, metafory uzupełniono innymi środkami służącymi do analizy ram i argumentacji. Tego rodzaju analiza indukcyjna została przeprowadzona w dziesięciu wybranych krajach europejskich, wśród których Finlandia, Niemcy i Holandia reprezentują kraje północne, o silniejszej gospodarce, natomiast Grecja, Hiszpania i Włochy to przykładowi reprezentanci krajów południowych, obciążonych problemami związanymi z długiem państwowym. Francja i Belgia zajmują w tej grupie miejsce pośrednie, natomiast Polska i Wielka Brytania nie są członkami strefy euro. Zróznicowanie tych krajów jest szczególnie interesujące i wartościowe z punktu widzenia wieloaspektowej przekrojowej analizy porównawczej.

Analiza obejmuje po cztery gazety wydawane w każdym z wybranych krajów, wybrane według następujących kryteriów: wiodąca gazeta finansowo-biznesowa, wiodący dziennik o orientacji konserwatywnej, wiodący dziennik o orientacji liberalnej oraz wiodący tabloid. W przypadku braku tabloidu lub gdy dostęp do

archiwum był niemożliwy, wykorzystano wiodący dziennik o orientacji centrowej. Ogółem przeanalizowanych zostało 10 492 artykułów prasowych.¹

W wyniku analizy indukcyjnej zdefiniowaliśmy pięć najczęściej występujących, wzajemnie wykluczających się pakietów ramowych, w centrum których znajdowała się kluczowa dla każdej z ram metafora, tj.: rama wojny, rama choroby, rama klęski żywiołowej, rama konstrukcji oraz rama gry (patrz tabela 1).

Następnie, aby móc ustalić, czy ramy te są uniwersalne oraz określić relatywne występowanie każdej z nich w kontekście przekrojowego porównania obejmującego wiele krajów, konieczne okazało się przeprowadzenie analizy ilościowej, w ramach której koderzy w zespołach poszczególnych krajów wskazywali na podstawie dwóch pierwszych metafor, czy dany pakiet ramowy jest obecny w poszczególnych komunikatach prasowych. Innymi słowy, w każdej informacji prasowej, koder identyfikował obecność lub nieobecność pięciu dominujących ram poprzez prostą odpowiedź tak/nie. W dalszej części artykułu zaprezentujemy wyniki zarówno analizy indukcyjnej, jak i dedukcyjnej.

4. Pakiety ramowe w analizie indukcyjnej

Analiza indukcyjna obejmowała zidentyfikowanie dwóch pierwszych metafor w artykułach prasowych na temat kryzysu w strefie euro. Metafory związane z kryzysem w strefie euro znajdowały się w 33,7% artykułów, a 11,9% artykułów zawierało więcej niż jedną metaforę odnoszącą się do kryzysu zadłużenia. Lista metafor jest bardzo rozległa, jednak większość z nich wielokrotnie się powtarzała. W związku z tym, metafory, synonimy metafor i metafory podobne do siebie zostały pogrupowane w pakiety ramowe, w wyniku czego określono pięć dominujących ram metaforycznych: rama wojny, rama choroby, rama klęski żywiołowej, rama konstrukcji i rama gry (patrz tabela 1). Większość metafor można umieścić w tylko jednej spośród tych wzajemnie wykluczających się ram.

Należy jednak zauważyć, że poza pięcioma dominującymi ramami w komunikatach prasowych pojawiło się kilka metafor „peryferyjnych”, takich jak np. kryzys w strefie euro określany jako „telenowela”. Z uwagi na fakt, że metafory te pojawiały się w bardzo ograniczonym zakresie i w efekcie nie miały znaczącego wpływu na opinię publiczną, zostały pominięte w analizie. Ponadto niektóre metafory w opisach sytuacji kryzysowej były zbyt ogólne, np. panika, chaos, ratunek. W zależności od kontekstu zdania lub artykułu, stwierdziliśmy, że me-

¹ Opis pełnej metodologii gromadzenia danych dostępny jest w Robert G. Picard (ed). *The Euro Crisis in the News: Journalistic Coverage of the Economic Crisis and European Institutions*, rozdział 4, Oxford University Press, w przygotowaniu.

tafora taka mogła być umiejscowiona wewnątrz bardziej konkretnego pakietu ramowego. W kolejnych akapitach zaprezentowano pięć dominujących pakietów ramowych, zobrazowanych cytatami.

Wojna

Od czasów drugiej wojny światowej Europa zawsze była ekonomicznym i politycznym polem bitwy, a dzisiejsze pole bitwy jest bardziej krwawe niż kiedykolwiek wcześniej (Het Financieele Dagblad, Holandia, 30.06.2012)

Terminy odnoszące się do walk, potyczek, bitew i broni są wielokrotnie stosowane w informacjach na temat kryzysu w strefie euro. Dziennikarze często uwydatniają konflikty między europejskimi liderami podczas spotkań na szczycie w celu podkreślenia sprzecznych interesów poszczególnych krajów przez nich reprezentowanych. Ponadto, bardzo często poprzez ich użycie wskazuje się na rozbieżne interesy uczestników rynków finansowych, takich jak agencje ratingowe, oraz ze świata polityki. Podmioty finansowe są często ukazywane jako „wrogowie”, więc „kontratak” europejskich liderów wydaje się jak najbardziej uzasadniony. Stąd też w sprawozdaniach często pojawia się rama wojny, która odnosi się do starcia lub walki pomiędzy różnymi podmiotami. Rama wojny może być także wykorzystywana do obwiniania innych za niechęć do kompromisu lub krytykowania rządów krajowych za ich nieudolność w negocjacjach (zob. także Cammaerts 2012). Sprzeczność interesów może nasilać rywalizację i przemoc pomiędzy poszczególnymi uczestnikami konfliktu. Możliwe rozwiązania w ramach tego pakietu ramowego to z jednej strony: kontratak w celu obrony swojego stanowiska lub, z drugiej strony: pokój i kompromis.

Metafory wojny mogą eksponować niektóre poglądy, ukrywając zarazem inne. Metafora ta generuje całą sieć implikacji: istnieje „wróg”, „zagrożenie dla bezpieczeństwa ekonomicznego” i na „frontach walki” (zob. także Lakoff/Johnson 1980: 156) potrzebna jest „broń”, taka jak np. „finansowa bazooka”, czyli ręczna wyrzutnia pocisków opracowana przez Amerykanów podczas drugiej wojny światowej. Odniesienia do tego rodzaju broni ilustrują poniższe cytaty z gazet belgijskich i włoskich:

Obserwatorzy oczekują, że podjęte zostaną kroki, z którymi nie poradzą sobie spekulanci – kroki, które można nazwać finansową bazooką. (De Standaard, Belgia, 12.10.2011)

Europejski Bank Centralny ma jeszcze jedną broń, którą może wykorzystać. (Il Sole 24 Ore, Włochy, 17.12.2010)

W niektórych artykułach wiadomości prasowe odnoszą się do globalnego kryzysu finansowego jako do wroga, z którym musi walczyć Unia Europejska jako całość lub Europejski Bank Centralny. W innych przypadkach ma miejsce konfrontacja pomiędzy poszczególnymi członkami UE, wśród których jedne kraje są słabsze niż inne. Przykład ten ilustruje cytat z brytyjskiego Financial Times:

Spodziewamy się, że w poniedziałek Grecja oprze się naciskom związanym z natychmiastowym zaostrzeniem obecnych środków oszczędnościowych, gdyż stara się odzyskać zaufanie międzynarodowych rynków finansowych i swoich sąsiadów w strefie euro. (Financial Times, Wielka Brytania, 14.02.2010)

W kontekście ramy wojny, kryzys w strefie euro jest postrzegany z perspektywy interesów europejskich liderów oraz rynków finansowych. W takich przypadkach tekst sprawozdania prasowego sugeruje czytelnikom przyjęcie przychylnego stanowiska dla rozwiązań, które są korzystne dla większości i wspieranie solidarności tak, aby ograniczyć straty do minimum. Zgodnie z zawartą w artykule sugestią, aby zapobiec kolejnym zagrożeniom, odpowiedzialność powinni ponieść wszyscy zaangażowani.

Choroba

Lęk przed chorobą zakaźną przypomina jedną z epidemii grypy, która dotyka niemal wszystkich. Najpierw zachorowały banki i zaraziły finanse państwowe. (Süddeutsche Zeitung, Niemcy, 25.10.2011)

Kryzys w strefie euro jest często przedstawiany jako choroba zakaźna spowodowana wirusem. Rama choroby jest budowana wokół idei kryzysu wywołanego chorobą państwa lub instytucji finansowych. W wielu przypadkach źródłem rozprzestrzeniającego się wirusa bankructwa jest Grecja i konieczne są kroki zmierzające do „odizolowania greckiego wirusa, by nie zainfekował reszty systemu finansowego Europy”, o czym pisze np. Gazeta Wyborcza (6.11.2011). Nie jest zaskoczeniem fakt, że artykuły prasowe na temat kryzysu odnoszą się do choroby, ponieważ słowo „kryzys” wywodzi się z greckiego słowa „krisis”, które oznacza „punkt zwrotny na lepsze lub gorsze w ostrej chorobie lub gorączce” (por. Merriam-Webster’s Collegiate Dictionary 2005). Kryzys jest sytuacją wyjątkową, w której działanie systemu lub mechanizmu zostaje zakłócone i potrzebny jest środek zaradczy lub lekarstwo. Zadecyduje ono o rozwoju sytuacji w przyszłości: albo choroba zostanie zażegnana, albo nastąpi kompletny chaos, a nawet masowa śmierć. W chwili prawdy pacjent odczuwa dyskomfort, niepo-

kój i zmieszanie (por. Millar/Beck 2004). Aby wyleczyć chorobę (pojawiającą się z różnym nasileniem, od alergii, poprzez wirusa, infekcję, stres, po nowotwór) i by zapobiec potencjalnemu zarażeniu innych, zaleca się zażywanie leków, operację lub inną odpowiednią terapię.

Wykorzystanie ramy choroby wytwarza w umyśle czytelnika obraz problemu wymagającego odpowiedniego środka zaradczego. Jeśli chorobę leczy się skutecznie, np. zastrzykiem finansowym lub usunięciem niedomagających narządów (tzn. poszczególnych krajów członkowskich lub tzw. złych banków), może nastąpić całkowity powrót do zdrowia i tym samym można zapobiec dalszemu rozprzestrzenianiu zarazy. Choroba może jednak zaatakować także zdrową osobę – nieoczekiwanie i nie z jej winy, np. za sprawą „niewidzialnego” zarazka. Innymi słowy, jeśli aktywna jest rama choroby, u czytelników może pojawić się obawa, że nawet jeśli są zdrowi, mogą nagle zachorować na jakąś przewlekłą chorobę np. „poważną chorobę serca”, w której „nie można wszczepiać codziennie nowych stentów, gdyż ostatecznie i tak nastąpi śmierć”, jak pisze holenderski NRC Handelsblad (25.5.2012). Brytyjski Guardian z kolei pisze: „jak w przypadku krwawiącego pacjenta, zrujnowanej gospodarce trzeba było podać zastrzyk gotówki” (21.02.2012). Metafora krwotoku pojawia się także w belgijskim artykule w De Tijd:

Wczoraj ECB zastosował jedynie plaster na ranę, zatrzymując na krótko krwawienie. Jest to jednak tylko pierwsza pomoc. Aby na zawsze powstrzymać krwotok, konieczna jest bardziej drastyczna interwencja. Ranę trzeba zaszyć, im szybciej tym lepiej, i jest to zadanie dla szefów europejskich rządów. W przeciwnym razie przez opatrunek wkrótce zaczną sączyć się krew. (De Tijd, Belgia, 09.08.2011)

W tym ujęciu gospodarka jest przedstawiana jako ciało, żyjący organizm, a kraje, które najbardziej „cierpią” z powodu choroby są opisywane jako „pacjenci”. Potwierdzają to także inne badania nad metaforami kryzysu ekonomicznego (np. Horner, 2011; Peckham, 2013). W przypadku takich scenariuszy, brak podjęcia działań mógłby zagrozić życiu pacjentów (Horner, 2011, 35). Za przykład może tu posłużyć sprawozdanie z Rzeczpospolitej:

[Z]nów rosną obawy o stan pacjentów – zwłaszcza Hiszpanii i Włoch, którzy dostaną nowe lekarstwa. Pytanie, czy wytrzymają do czasu, aż kuracja zacznie działać.. (Rzeczpospolita, Polska, 16.7.2013).

Peckham (2013: 233) dowodzi, że ryzyko ekonomiczne oraz biologiczne zaczęły się ze sobą przeplatać po pojawieniu się globalnych wirusów i gospodarczych wstrząsów. Terminem „grypa azjatycka” określano zarówno azjatycki kry-

zys finansowy z roku 1997, jak i wybuch ptasiej grypy H5N1 w tym samym roku w Hong Kongu. „Biologizacja kryzysu finansowego, która występuje we wszechobecnych analogiach porównujących lawinowo pojawiające się wstrząsy finansowe do »choroby zakaźnej«, sprowadza ryzyko do zagrożenia naturalnego lub przynajmniej do formy »zagrożenia zewnętrznego«” (Peckham 2013: 235–236).

Kłęska żywiołowa

Jeśli euro przetrwa tę burzę, a nie tylko przelotny deszcz, będzie to oznaczało, że jest bardzo silne. (Expansióń, Hiszpania, 27.10.2011)

Trzecią dominującą ramą w sprawozdaniach prasowych na temat kryzysu w strefie euro jest kłęska żywiołowa, która przedstawia kraje europejskie lub instytucje jako ofiary katastrofy naturalnej lub ukazuje kryzys w kategoriach zjawisk naturalnych. Obejmują one zjawiska związane z pogodą, takie jak burza, tsunami lub huragan, a także wzburzone morza i rzeki, co ilustruje duński artykuł prasowy:

Nigdy nie żeglowaliśmy po spokojnych wodach. Jednak w ciągu ostatnich czterech lat przeżyliśmy ogromne zawirowania, burze i niespodziewane huragany. (NRC Handelsblad, Holandia, 07.10.2011)

Włoska gazeta Il Sole 24 Ore (12.07.2012) nazywa kryzys gospodarczy „Prawdziwą burzą i lękiem przed kryzysem 2.0”. Jest to intertekstowe odniesienie do hollywoodzkiego filmu zatytułowanego „Gniew oceanu” (oryginalny tytuł „The Perfect Storm”). Zapożyczanie metafor z obszaru kultury popularnej jest w języku prasy powszechne. Horner (2011: 37) pisze, że amerykański „bailout” w 2008 roku również był przedstawiany w mediach jako zagrożony kłęską żywiołową. „Bailout” ukazywano jako środek zapobiegawczy w obliczu nadchodzącej burzy. Z kolei kryzys opisywano jako „prawdziwą finansową burzę tego wieku”. W kilku kontekstach pojawiał się też termin „finansowe tsunami”.

Niektóre artykuły w naszym materiale badawczym odwoływały się także do lawiny, trzęsienia ziemi, bagna lub wiru, jak w poniższym cytacie z fińskiej gazety Kauppalehti:

Kurs euro spada i załamanie się europejskich rynków obligacji najprawdopodobniej wciągnie słabsze kraje strefy euro w wodny wir. (Kauppalehti, Finlandia, 21.10.2011)

Rama kłęski żywiołowej sugeruje, że Europa i rynki finansowe są zagrożone naturalnym kataklizmem spowodowanym niespodziewanymi i nieprzewidywal-

nymi zjawiskami, których źródłem są siły natury i siły potężniejsze od działań ludzi. Konsekwencją mogą być straty gospodarcze i liczne ofiary. Możliwym rozwiązaniem po pojawieniu się kataklizmu jest plan ratunkowy, który ma także uwzględniać środki zapobiegające potencjalnym, nadchodzącym katastrofom. Rama klęski żywiołowej przedstawia kryzys w strefie euro jako problem, który pojawia się zupełnie niespodziewanie, jakby wydarzył się bez niczyjej odpowiedzialności (zob. także Rantanen, 2012). Rama implikuje, że tylko odwaga i determinacja w walce z kryzysem gwarantują przetrwanie.

Konstrukcja

Z powodu braku kapitana, euro stało się statkiem bez steru. (Le Figaro, Francja, 25.05.2012)

Podstawy europejskiego domu są mocno naruszone: budynek wymaga nie tylko pilnych napraw, ale również nowego, architektonicznego projektu. (NRC Handelsblad, Holandia, 25.06.2012)

Czwartą dominującą ramą, która często pojawia się w sprawozdaniach prasowych na temat kryzysu w strefie euro, jest rama konstrukcji. Przedstawia ona gospodarkę europejską lub gospodarkę jednego z krajów członkowskich jako budynek, pojazd lub inną stworzoną przez człowieka konstrukcję. „Konstrukcja” może odnosić się do domu wymagającego remontu lub zagrożonego zawaleniem, ale także do pociągu, statku, samolotu, silnika lub maszyny, której ruch do przodu jest utrudniony, np. wskutek mechanicznego uszkodzenia (zob. także Horner 2011: 36). Poniższy przykład z belgijskiej gazety De Standaard zawiera metaforę zepsutego pociągu:

Początkowo pociąg był w stanie poruszać się bez problemów, jednak później nastąpił kryzys i defekty w jego konstrukcji stały się boleśnie oczywiste. (De Standaard, Belgia, 27.06.2012)

Rama konstrukcji odwołuje się również do euro lub projektu europejskiego jako przykładu *hybris*, nadmiernego optymizmu lub wygórowanych wyobrażeń o sobie. Artykuły korzystające z tej ramy sugerują, że projekt wspólnej waluty był zbyt ambitny i że jego podstawy nie były wystarczająco mocne. W rezultacie systemowi, a nawet społeczeństwu, które z niego korzysta, może grozić upadek. Dlatego strukturę architektoniczną należy przemyśleć na nowo, naprawić lub wyremontować tak, by była stabilna. Rama konstrukcji pojawia się często w sprawo-

zdaniach na temat kryzysu w strefie euro, które mówią o efekcie domino: jeśli zawali się najsłabsze ogniwo konstrukcji, istnieje ryzyko, że runą także pozostałe części. Ten rodzaj ramy konstrukcji ilustruje cytata z Gazety Wyborczej:

Grexit byłby niezwykle kosztowny dla Unii. ... Co gorsza, spowodowałby panikę na rynkach, co podniosłoby ryzyko zabójczego efektu domina w Portugalii, Hiszpanii, a może także w Irlandii i we Włoszech. (Gazeta Wyborcza, Polska, 17.05.2012)

Rama konstrukcji wywołuje obraz sugerujący, że konstrukcja euro lub Europy była słaba od początku. Winę za kryzys ponoszą zatem byli i obecni liderzy UE. Rama konstrukcji może obejmować również teorie spiskowe np. odwołujące się do konia trojańskiego. Poniższy przykład przywołuje domenę strategii wojennych:

Pomoc kryzysowa i fundusz stabilizacyjny stałyby się koniem trojańskim, który przeniósłby potrzeby związane z polityką gospodarczą krajów członkowskich w ściany banku centralnego. (Helsingin Sanomat, Finlandia, 22.10.2011)

Moralny wydzwitek ramy konstrukcji jest taki, że „hybris” zostanie ukarana: jeśli Unia Europejska będzie oczekiwać zbyt wiele, a sam projekt nie zostanie oparty na stabilnych fundamentach, może to doprowadzić tę instytucję do ruiny.

Gra i sport

Euro jest jak gra, w której zawsze wygrywają Niemcy. (El País, Hiszpania, 17.10.2011)

Akcja ratunkowa przypomina wyścig, którego polityka nie jest w stanie wygrać. (Süddeutsche Zeitung, Niemcy, 14.11. 2011)

Piąta rama obecna w sprawozdaniach prasowych na temat kryzysu w strefie euro to rama gry i sportu. W odróżnieniu od ramy wojny, ta rama odwołuje się do przyjaznej rywalizacji pomiędzy graczami, którzy uczestniczą w takich zawodach jak siłowanie się na ręce, piłka nożna czy szachy. Wszyscy gracze dokładają wszelkich starań, by wygrać. Jednak w przypadku przegranej, wynik nie jest aż tak fatalny w skutkach jak w przypadku przegranej wojny: rama gry jest mniej śmiertelna niż rama wojny. Ponadto podczas gry lub rywalizacji sportowej gracze zachowują wolność i kontrolę, a uczestnictwo jest dobrowolne, nieprzymusowe. Zasadniczo rama gry postrzega kryzys jako coś bardziej „normalnego” niż inne ramy analizowane w tym badaniu, co sprawia, że powaga sytuacji jest

bagatelizowana. W poniższym przykładzie kryzys w strefie euro zostaje przyrównany do gry w rugby:

Włochy vs. Niemcy to mecz kryzysu w strefie euro. Rzym liczy na krótką szarżę, a Berlin na dogrywkę. (De Tijd, Belgia, 27.06.2012)

Piłka nożna jest bardzo popularna w całej Europie, a dziennikarze bardzo często poszukują w rodzimym otoczeniu metafor, za pomocą których komunikują się ze swoimi czytelnikami (Kimmel, 2008). Holenderska gazeta *Het Financieele Dagblad* (30.07.2011) pisze na przykład: „*Piłka jest teraz na boisku wśród europejskich liderów, ale nie wydają się gotowi, by ją w najbliższym czasie kopnąć*”.

W opisach politycznych negocjacji, strategii i procesów podejmowania decyzji źródłem popularnych metafor są również gry w karty. „*Grecja podnosi pokerowe stawki*”, twierdzi fiński *Ilta-Sanomat* (29.10.2011). Francuski *Le Monde* odwołuje się również do obrazu europejskich liderów grających w pokera, który jest grą wymagającą doświadczenia i odpowiedniej taktyki:

Powinni wiedzieć, kiedy wyłożyć karty na stół. Nie jest to odpowiedni moment – w pokerowej grze z rynkami, nie ma nic, co zmusiłoby liderów Unii do tego, by odsłoniли swoje karty. (*Le Monde*, Francja, 21.12.2010)

5. Porównanie krajów w ramach analizy dedukcyjnej

W celu porównania metaforyki języka w omawianych krajach i określenia relatywnego występowania każdej z omówionych ram, konieczne było przeprowadzenie analizy ilościowej. W analizowanych artykułach prasowych pojawiły się wszystkie z pięciu pakietów ram. Liczba metafor była różna w zależności od kraju. Jest to związane z pracą różnych osób kodujących w każdym z krajów i ich poziomem wrażliwości w rozpoznawaniu metafor. Ponadto badania z zakresu lingwistyki porównawczej (np. Esager 2011) wskazują również na różnice w częstotliwości wykorzystywania metafor w różnych językach. W rezultacie, aby ukazać częstotliwość występowania pięciu dominujących ram, wykorzystano dane na temat średniego ich występowania według kraju. W całej próbie najczęściej występującą ramą okazała się rama wojny (9,4%), a następnie kolejno rama: choroby (7,7%), klęski żywiołowej (5,2%) oraz konstrukcji (4,0%). Spośród analizowanych w artykułach prasowych ram metaforycznych, rama gry i sportu (1,3%) występowała najrzadziej.

Poziom występowania (w procentach) pięciu dominujących ram był stosunkowo niski, ponieważ identyfikowano jedynie dwie pierwsze metafory w tytule,

nagłówku i pierwszym akapicie artykułu prasowego. Procent ten byłby wyższy, gdyby pod kątem dominujących ram przeszukiwano całe artykuły. Jednak zdecydowaliśmy się oprzeć badania na stopniu występowania metafor w artykułach prasowych, w których dominująca rama jest wyrażona wprost. Ponieważ liczba zidentyfikowanych metafor różniła się w zależności od kraju, analiza porównawcza obejmuje tylko te artykuły, w których zidentyfikowano obecność ramy metaforycznej.

Rama wojny okazała się najbardziej powszechną ramą pojawiającą się w informacjach prasowych na temat kryzysu w strefie euro. W konsekwencji kryzys jest postrzegany jako problem wywołany przez liderów UE lub rynki finansowe, które skupiają się jedynie na własnych interesach. Taki sposób przedstawiania sytuacji wywołuje wśród czytelników lęk przed narastaniem kryzysu i wojną pomiędzy poszczególnymi krajami. Z kolei dwie inne często używane metafory: choroba (od niewinnej alergii po groźny nowotwór) oraz klęska żywiołowa są w naszej kulturze konceptualizowane jako zjawiska wydarzające się bez niczyjej winy. Użycie takiej metafory wiąże się dla czytelników z sugestią, że nikt nie jest winien kryzysu, ponieważ nadszedł on niespodziewanie, znikąd i że, podobnie jak choroba, może dotknąć każdego. Takie metafory mają cel polityczny: dystansują się od jakichkolwiek żądań związanych z szukaniem odpowiedzialności lub winnego oraz mogą wywoływać zbiorowy lęk i brak zaufania (Rantanen 2012). Jeśli natomiast dziennikarz stosuje ramę konstrukcji, wspomina o problemie niestabilności struktury europejskiej: niektóre jej elementy są za słabe. W rezultacie czytelnik może obawiać się, że strefa euro rozpadnie się, a waluta euro zniknie, jak w przypadku efektu domina. W przypadku użycia w artykule ramy gry, powaga kryzysu w strefie euro jest normalizowana. Ponieważ rama ta pojawia się najrzadziej, możemy wysunąć tezę, że kryzys jest przedstawiany głównie jako problem, który zagraża społeczeństwu europejskiemu.

Porównanie występowania dominujących ram konceptualizujących kryzys w strefie euro w dziesięciu krajach (zob. tabela 2) wykazało, że rama wojny była najczęściej obecna w prasie greckiej – przypuszczalnie dlatego, iż kraj ten był najbardziej atakowany przez rynki finansowe lub inne kraje europejskie. Rama wojny często pojawiała się także w innych krajach o wysokim długu publicznym, tzn. w Hiszpanii i we Włoszech. Okazała się ona najbardziej powszechną ramą w sprawozdaniach prasowych na temat kryzysu w strefie euro także we Francji, Belgii i Holandii. Można to wytłumaczyć kulturą narodową tych krajów oraz stylem krajowych graczy politycznych. Wszystkie trzy kraje mają silne partie nacjonalistyczne lub radykalnie prawicowe, które sprzeciwiają się dalszemu przekazywaniu kompetencji władz państwowych na rzecz UE. Natomiast Francja i Holandia głosowały przeciwko przyjęciu Konstytucji europejskiej w 2005 roku, a były prezydent Francji Sarkozy jest znany ze swoich dość „agresywnych” wystąpień.

Tabela 2. Występowanie ram w różnych krajach (w %)²

Typ kraju	Kraj	Wojna	Choroba	Kłęska żywiolowa	Konstrukcja	Gra i sport
Silny	Finlandia	13,4 (n = 32)	19,3 (n = 46)	20,6 (n = 49)	37,4 (n = 89)	9,2 (n = 22)
	Niemcy	22,5 (n = 9)	17,5 (n = 7)	35,0 (n = 14)	22,5 (n = 9)	2,5 (n = 1)
Pośredni	Belgia	43,4 (n = 275)	29,8 (n = 189)	16,7 (n = 106)	7,7 (n = 49)	2,4 (n = 15)
	Francja	44,6 (n = 54)	19,8 (n = 24)	18,2 (n = 22)	13,2 (n = 16)	4,1 (n = 5)
	Holandia	39,2 (n = 143)	31,5 (n = 115)	13,2 (n = 48)	14,0 (n = 51)	2,2 (n = 8)
Słabszy	Grecja	47,7 (n = 94)	18,3 (n = 36)	13,7 (n = 27)	11,7 (n = 23)	8,6 (n = 17)
	Włochy	22,2 (n = 47)	26,9 (n = 57)	25,9 (n = 55)	18,9 (n = 40)	6,1 (n = 13)
	Hiszpania	32,5 (n = 153)	28,9 (n = 136)	19,5 (n = 92)	12,1 (n = 57)	7,0 (n = 33)
Nienależący do strefy euro	Polska	11,4 (n = 5)	29,5 (n = 13)	43,2 (n = 19)	15,9 (n = 7)	0,0 (n = 0)
	Wielka Brytania	15,5 (n = 33)	36,2 (n = 77)	27,7 (n = 59)	15,0 (n = 32)	5,6 (n = 12)

Rama wojny występowała rzadziej w krajach znajdujących się poza strefą euro (Polska i Wielka Brytania), a także w krajach najsilniejszych gospodarczo: Finlandii i Niemczech. Jednym z powodów może być traktowanie w Niemczech kwestii wojny jako tematu tabu, co może wpływać na dokonywane przez dziennikarzy wybory metafor. Wszystkie kraje, które najczęściej korzystały z ramy wojny, przedstawiały kryzys także jako chorobę. Niektóre kraje już zachorowały i poszukują lekarstwa, natomiast inne obawiają się, że zarażą się chorobą lub wirusem. Kraje najsilniejsze, takie jak Finlandia czy Niemcy, najbardziej „odporne” na europejskiego wirusa, przedstawiały kryzys jako klęskę żywiolową (szczególnie Niemcy) lub jako wady konstrukcji (głównie Finlandia). Użycie tych metafor wiązało się z konceptualizacją kryzysu w strefie euro albo jako zjawiska natural-

² Zróżnicowanie w *n* częściowo wynika z różnic krajowych związanych z poziomem przeszkolenia i doświadczenia koderów w rozpoznawaniu metafor.

nego, które nadeszło niespodziewanie i nie z winy człowieka, albo jako słabej europejskiej konstrukcji, którą należy naprawić, zanim zawali się cała budowla. Kraje nienależące do strefy euro, Polska i Wielka Brytania, konceptualizowały kryzys przede wszystkim jako klęskę żywiołową lub chorobę. Ramy te nie zrzucają odpowiedzialności na politycznych liderów ani rynki finansowe i ukazują kryzys jako coś nieprzewidywalnego i nieoczekiwanego. Rama gry była najmniej widoczna we wszystkich badanych krajach. Częściej była stosowana w Finlandii i Grecji, a w polskiej próbcie gazet nie pojawiła się ani razu.

Wykorzystanie ram znacząco różniło się w poszczególnych krajach, jednak pomiędzy typami gazet użycie dominujących ram było bardzo zbliżone. Jediną znaczącą różnicę stanowiło wykorzystanie ramy choroby w gazetach popularnych, $F(2,2191) = 4.627$; $p < .05$.

De Landtsheer (2009) zaobserwował, że metafory i ramy są najczęściej stosowane na początku kryzysu oraz w momentach szczytowych. Nasze badanie wykazało znaczące różnice pomiędzy rokiem 2010, 2011 i 2012: $F(2,10489) = 58,033$; $p < .001$. Obecność ram była większa w roku 2010 – kiedy rozpoczął się kryzys – i spadła w latach 2011 i 2012. Prawdopodobnie wynika to z faktu, że w 2010 roku kryzys euro był sytuacją nową i złożoną, a dziennikarze stosowali ramy i metafory, by wyjaśnić ją czytelnikom poprzez analogie do znanych im zjawisk. W 2011 i 2012 roku wiedza obywateli o kryzysie była większa, więc interpretacje i porównania nie były konieczne.

Nasze badanie koncentrowało się na dominujących ramach dotyczących kryzysu w strefie euro, zidentyfikowanych na podstawie dwóch pierwszych metafor w tytule, nagłówku lub pierwszym akapicie każdego artykułu. Pomimo że użycie metafor w tych częściach zwykle podsumowują całą treść artykułu prasowego, stopień występowania każdej z dominujących ram omawianych w tym rozdziale był raczej niski. Porównanie poszczególnych krajów w tym zakresie należy zatem traktować z pewną powściągliwością. W przyszłych badaniach należałoby kodować całe artykuły prasowe, pozwalające na identyfikację wszystkich ram, a nie tylko w oparciu o dwie metafory.

6. Dlaczego metafory mają znaczenie?

W powyższym artykule poddano analizie dominujące ramy w artykułach prasowych na temat kryzysu w strefie euro. W prasie europejskiej zidentyfikowano pięć ram, których rdzeń stanowiły następujące metafory: wojna, choroba, klęska żywiołowa, konstrukcja oraz gra. Wyodrębnione ramy metaforyczne odgrywają kluczową rolę w konceptualizacji odpowiedzialności w odniesieniu do kryzysu.

Dane zebrane w dziesięciu krajach europejskich wykazały, że najczęściej stosowano ramę wojny. Wyobrażenie kryzysu w strefie euro jako wojny implikuje, że liderzy UE oraz rynki finansowe obwiniani są za spowodowanie kryzysu lub nieumiejętne radzenie sobie z nim. Bezpośrednie oskarżenia pojawiały się jednak w sprawozdaniach prasowych bardzo rzadko. Jak dowiedli Keppinger, Köhler i Post³, najczęściej pojawiającym się w mediach podmiotem odpowiedzialnym za rozwiązanie kryzysu była zbiorowość członków strefy euro oraz organizacje ponadnarodowe. Członkowie strefy euro muszą bronić krajów borykających się z zadłużeniem publicznym przed wrogiem, zwłaszcza rynkami finansowymi. Ponadto wiele artykułów prasowych wspomina o możliwości kontrataku (np. „bazooka”). Na koniec, rama wojny służy także do udratyzowania wydarzeń, nakreślenia obrazu chaosu, niepewności i stanu pogotowia w obliczu najgorszego. Wojna mogłaby również doprowadzić do znacznych strat finansowych i strat w ludziach, co nie jest w naszym interesie.

Metaforyczne ramy wojny, konstrukcji i gry wymagają pewnego ludzkiego zaangażowania, odpowiedzialności strony będącej agresorem bądź ofiarą, kogoś, kto buduje dom lub uczestniczy w grze. Natomiast metafory choroby i klęski żywiołowej, które były drugimi w kolejności, najczęściej stosowanymi analogiami, eliminują czynnik ludzki. Katastrofy mogą wywołać negatywne skutki, doświadczane przez wszystkich w bezpośrednim otoczeniu (zob. Horner 2011: 40). Jak zauważa Peckham (2013), w kontekście kryzysu finansowego w Stanach Zjednoczonych w 2008 roku, definicja „choroby zakaźnej” była stosowana bardzo ogólnikowo i ekonomiści wyrażali swoje zastrzeżenia, co do trafności tego terminu. Jednak koncepcja „choroby zakaźnej” pozostaje ważną teoretyczną formułą interpretacji rozszerzania się kryzysów finansowych. „Konceptualne zrównanie kryzysu finansowego i choroby zakaźnej uwydatnia napięcie – napięcie, które leży u podstaw »społeczeństwa ryzyka« opisanego przez Becka (1992) i Giddensa (1999), dokładnie w momencie, gdy zagrożenia związane z »szerzącymi się infekcjami« i »finansowymi kryzysami« stały się przedmiotem zainteresowania” (Peckham 2013: 232–234).

Organiczne metafory ekonomiczne skrywają kwestię odpowiedzialności, ponieważ metafora ukierunkowuje na rozumienie recesji jako „naturalnego” elementu działającego systemu. Jest to jednak mylące, ponieważ sytuacje kryzysowe wynikają z decyzji ludzi będących u władzy, np. z błędnej polityki stopy procentowej, nadmiernego zadłużenia prywatnego sektora biznesowego oraz niewystarczającej kontroli nowych instrumentów finansowych (Miettinen 2010). Kiedy ryzyko wymyka się spod kontroli, świadome decyzje podejmowane przez

³ Robert G. Picard (ed). *The Euro Crisis in the News: Journalistic Coverage of the Economic Crisis and European Institutions*, rozdział 4, Oxford University Press, w przygotowaniu.

polityków europejskich pozostają ukryte pod maską metafor. Peckham (2003) twierdzi, że konceptualizacja wstrząsów finansowych jako formy choroby wywołuje strach i rodzi w społeczeństwie pewne oczekiwania, przez co wpływa na kształtowanie polityki. Istnieje niebezpieczeństwo, że ten strach przesłoni krytyczną analizę.

Konsekwencje wynikające ze stosowania ram metaforycznych w artykułach prasowych na temat kryzysu w strefie euro, skłaniają do pytań: Jakie znaczenie ma to, że idee z jednej dziedziny, takiej jak sztuka wojenna, migrują w obszar ekonomii? Jak język wojny, choroby i klęsk żywiołowych obecny w tekstach prasowych wpływa na reakcje ludzi, polityków i rządów? Jakie są wspólne wyobrażenia na temat ekonomii wyrażane w kategoriach upadającej konstrukcji lub tonącego statku? Eksperymentalne podejście może nam pomóc odpowiedzieć na te pytania.

Literatura

- Bounegru, Liliana/ Forceville, Charles (2011): Metaphors in editorial cartoons representing the global financial crisis. W: *Visual Communication* 10 (2), S. 209–229.
- Cammaerts, Bart (2012): The strategic use of metaphors by political and media elites: The 2007–11 Belgian constitutional crisis. W: *International Journal of Media & Cultural Politics* 8 (2&3), S. 229–249.
- Charteris-Black, Jonathan/ Ennis, Timothy (2001): A comparative study of metaphor in Spanish and English financial reporting. In: *English for Specific Purposes* 20 (3), S. 249–266.
- De Landtsheer, Christ'l (2009): Collecting Political Meaning from the Count of Metaphor. In: A. Musolf/ J. Zinken (Eds.): *Metaphors and Discourses*. London.
- Entman, Robert M. (1993): Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. In: *Journal of Communication* 43, S. 51–58.
- Esager, Maria (2011): Fire and Water - a comparative analysis of conceptual metaphors in English and Danish news articles about the credit crisis 2008. http://pure.au.dk/portal/files/40317984/Fire_and_Water.pdf
- Gamson, W. A./ Modigliani, A. (1989): Media discourse and public opinion on nuclear power. A constructionist approach. In: *American Journal of Sociology* 95 (1), S. 1–37.
- Hellsten, Iina (2003): Focus On Metaphors: The Case Of “Frankenfood” On The Web, *Journal of Computer- Mediated Communication*, 8:0. doi: 10.1111/j.1083–6101.2003.tb00218.x
- Hellsten, Iina/ Nerlich, Brigitte (2010): The bird flu hype: The spread of a disease out breakthrough the media and Internet discussion groups. In: *Journal of Language and Politics* 9 (3), 393–408.
- Horner, Jennifer R. (2011): Clogged systems and toxic assets. News metaphors, neoliberal ideology, and the United States ‘Wall Street Bailout’ of 2008”. W: *Journal of Language and Politics* 10(1), S. 29–49.
- Joris, Willem/ d’Haenens, Leen/ Van Gorp Baldwin/ Vercruysee, Tom (2013): Euro crisis in het nieuws. Eenframinganalyse van de verslaggeving in Vlaamsekranten. *Tijdschriftvoor Communicatiewetenschap* 41 (2), S. 162–183.

- KimmeL, Michael (2008): Metaphor variation in cultural context: Perspectives from anthropology. In: *European Journal of English Studies* 8 (3), S. 275–294.
- Lakoff, George (1993): The contemporary theory of metaphor. In: A. Ortony (ed.), *Metaphor and Thought*. Cambridge.
- Lakoff, George (2008): *The Political Mind: Why You Can't Understand 21st-Century American Politics with an 18th-Century Brain*. Viking Adult.
- Lakoff, George/ Johnson, Mark (1980): *Metaphors we live by*. Chicago.
- Lakoff, George/ Turner, Mark (1989): *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago.
- McCloskey, Donald N. (1983): The rhetoric of economics. In: *Journal of Economic Literature* XXI, S. 481–517.
- McCloskey, Donald N. (1995): Metaphors economists live by. In: *Social Research* 62(2), S. 215–237.
- McCloskey, Donald N. (1988). *The Rhetoric of Economics*. Madison, Wisconsin.
- Miettinen, Timo (2010): Taantuma, sairaus, kriisi – taloudenuusi anatomia [Recession, illness, crisis – the new anatomy of economy], *Liiketaloudellinen Aikakauskirja* 2/2010, S. 210–214.
- Millar, Frank E./ Beck, Debra B. (2004): Metaphors of crisis. In: D.P. Millar/ R.L. Heath (Eds.): *Responding to Crisis. A Rhetorical Approach to Crisis Communication*. New Jersey.
- Peckham, Robert (2013): Economies of contagion: financial crisis and pandemic. In: *Economic and Society*, 42 (2), S. 226–248.
- Porto, M. Dolores/ Romano, Manuela (2013): Newspaper Metaphors: Reusing Metaphors Across Media Genres. In: *Metaphor and Symbol*, 28 (1), S. 60–73.
- Rantanen, Terhi (2012): In nationalism we trust? In: Castells, Manuel, Caraça, Caraça and Cardoso, Gustavo, (eds.): *Aftermath: the cultures of the economic crisis*. Oxford, Lisbon, Portugal, S. 132–153.
- Reese, Stephen D. (2010): Finding frames in a web of culture: the case of the war on terror. In: P. D'Angelo/ J.A. Kuypers (Eds): *Doing news framing analysis: Empirical and theoretical perspectives*. New York, S. 84–109.
- Richardt, Susanne (2005): Metaphor in languages for special purposes: the function of conceptual metaphor in written expert language and expert-lay communication in the domains of economics, medicine and computing. Frankfurt am Main.
- Schön, Donald (1993): Generative metaphor: A perspective on problem-setting in social policy. In: A. Ortony (Ed.): *Metaphor and Thought*. Cambridge, S. 137–163.
- Skorzczynska, Hanna/ Deignan, Alice (2006): Readership and purpose in the choice of economics metaphors. W: *Metaphor and Symbol*, 21 (2), S. 87–104.
- Taylor, Charles (2003). *Modern Social Imaginaries*. Duke.
- Van Gorp, Baldwin (2007): The constructionist approach to framing: bringing culture back in. In: *Journal of Communication* 57, S. 60–78.
- Van Gorp, Baldwin (2010): Strategies to take subjectivity out of framing analysis. In: P. D'Angelo/ J. A. Kuypers (Eds): *Doing news framing analysis: Empirical and theoretical perspectives*. New York, S. 84–109.
- Wang, Huili/ Runtsova, Tamara/ Chen, Hongjun (2013): Economy is an organism – a comparative study of metaphor in English and Russian economic discourse. In: *Text & Talk* 33(2), S. 259–288.
- Williams, Ann E. (2013): Metaphor, media, and the market. In: *International Journal of Communication* 7, S. 1404–1417.
- Williams, Ann E./ Davidson, Roeiand Yochim/ Emily Chivers (2011): Who's to blame when a business fails? How journalistic death metaphors influence responsibility attributions. In: *Journalism and Mass Communication Quarterly* 88 (3), S. 541–561.

Tabela 1. Matryca ram

Rama	Mechanizmy rozumowania				Ramowanie		
	Definicja problemu	Przyczyna	Konsekwencje	Możliwe rozwiązania	Wartości moralne	Metafory	
Wojna	Konflikty pomiędzy krajami i / lub rynkami finansowymi w związku z euro	Zderzenie interesów, wizji, strategii i / lub władzy	Konflikty i rywalizacja wzmagają się: przemoc i wojna	Kontratak w celu obrony lub pokój i kompromisy	Samolubstwo i egoizm powodują konflikt, współpraca i jedność są najlepszym rozwiązaniem	Broń, bazooska, atak, siła rażenia, monstr, uderzenie, duch, kula, walka	Slogany i wybory lekсыkalne <i>W Portugalii i Grecji Europa wygrała już kilka bitew, ale losy wojny rozstrzygną się we Włoszech. Francuski prezydent i jego europejscy koledzy wypowiedzieli wojnę spekulantom.</i>
Choroba	Kraje, rynki finansowe i / lub euro są chore	Kraje / banki doświadczają poważnych lub przewlekłych problemów finansowych.	Możliwe źródło zarażenia dla innych krajów lub banków	Remedium umożliwiający zaplanowanie nad chorobą w postaci lekarstwa lub operacji albo przyjęcia odpowiedniej terapii	Chorobę należy wyłeczyć, uzyskując poprawę i powstrzymując jej przeniesienie się	Choroba zakaźna, wirus, infekcja, lek przeciwbólowy, lekarz, stres, nalóg, heroína	<i>Kryzys jest jak rak. Jeśli nic się nie zrobi, będzie rósł dalej. Hiszpania planuje zastrzyk kapitałowy dla swoich niedomagających banków oszczędnościowych.</i>
Kłeska żywiołowa	Europa, kraje i / lub rynki finansowe doświadczają kłeski żywiołowej	Nieoczekiwane i nieprzewidywalne zdarzenie spowodowane przez siły inne niż działania człowieka	Straty w ludzkości, szkody gospodarcze i panika	Możliwie jak najszybsze przygotowanie i wdrożenie planu ratunkowego. Plan ma uwzględnić mechanizmy prewencyjne na przyszłość.	Abym poradzić sobie z kryzysem, potrzebna jest odwaga i stabilność	Burza, lawina, tsunami, wawy, apokalipsa, tama, Armagedon, zawirowania	<i>Ponieważ finansowa burza nie cichnie, nawet bezpieczna przystań może ponieść szkody. Bez konkretnej interwencji kryzys zadłużenia publicznego jest wzmogającym się huraganem, który zmiotcie europejską gospodarkę.</i>
Konstrukcja	Europa jako projekt jest przykładem nadmiernego optymizmu lub przesadnych ambicji	Architektura lub struktura euro była zbyt ambitna i nie opierała się na silnych fundamentach	Struktura lub społeczeństwo upadła i upadek może pociągnąć za sobą liczne straty	Konstrukcję euro należy naprawić lub wyremontować, aby była stabilna	Hybris zostanie ukarana	Architektura, zawalenie się, Titanic, pas ratunkowy, domino, spróchniały, spadochron, budowanie euro, silnik UE, maszyna, system finansowy	<i>Strefa euro to dom pozbawiony silnych fundamentów. Finansowy pociąg ulegnie katastrofie, jeśli nie naprawimy lokomotywy. Kryzys zadłużenia na Cyprze może wywołać „efekt domi-na” w całej strefie euro.</i>
Gra	Kryzys w strefie euro jest jak gra	Gra	Czasem się wygrywa, czasem przegrywa	Staraj się dać z siebie wszystko, możesz wygrać jak najwięcej	Kryzys jest grą, czasem się wygrywa, czasem przegrywa	Silowanie się na rękę, poker, piłka nożna, wysięg, zakład, zasady gry, maraton	<i>Merkel rozpoczęła pojedynek silowy na ręce z Hollandem. Odważny ruch Dragiego w europejskich szachach. Wykonalny odważny ruch w grze w szachy, jaką strefa euro prowadzi z rynekami i wybranymi liderami.</i>

Powyższy tekst jest tłumaczeniem artykułu pt. „The Battle for the Euro: Metaphors and Frames in the Euro Crisis News”, który powstał jako część międzynarodowego projektu badawczego pt. „The Euro Crisis, Media Coverage, and Perceptions of Europe within the EU”, realizowanego przez Instytut Reutersa na Uniwersytecie w Oksfordzie, i ukazał się w oryginale w języku angielskim w tomie pt. „The Euro Crisis in the Media: Journalistic Coverage of Economic Crisis and European Institutions” pod redakcją prof. Roberta G. Picarda, opublikowanym przez wydawnictwo I.B.Tauris & Co. Ltd we współpracy z the Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford. Więcej informacji na temat projektu dostępne jest pod poniższym linkiem: <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/publication/euro-crisis-media-coverage-and-perceptions-europe-within-eu>

prof. dr Leen d’Haenens
K.U. Leuven
Institute for Media Studies
Parkstraat 45 - box 3603, 3000 Leuven, Belgia
e-mail: leen.dhaenens@soc.kuleuven.be

mgr Willem Joris
K.U.Leuven
Institute for Media Studies
Parkstraat 45 - box 3603, 3000 Leuven, Belgia
e-mail: willem.joris@soc.kuleuven.be

dr Liina Puustinen
University of Helsinki
Department of Political and Economic Studies
PO. Box 54, 00014 Helsinki, Finlandia
e-mail: liina.puustinen@helsinki.fi

mgr Katarzyna Sobieraj
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
ul. Joliot-Curie 15, 50-383 Wrocław
e-mail: katarzyna.sobieraj@uwr.edu.pl